

Supracoperta I: Tudor Arghezi, Lucian Blaga, G. Călinescu, Emil Cioran, Mircea Eliade, M. Sadoveanu.

Supracoperta IV: Nichifor Crainic, Radu Gyr, Eugen Ionescu, Camil Petrescu, Liviu Rebreanu, V. Voiculescu.

Coperta I: Emil Cioran, Eugen Ionescu, Mircea Eliade (la Paris).

Coperta IV: D. Caracostea, Șerban Cioculescu, Ov. Drimba, Al. Elian, D. Micu, Ov. Papadima.

Editura SAECULUM I.O.

ISBN: 978-973-642-446-5

© Toate drepturile sunt rezervate Editurii SAECULUM I.O.

I. OPRIȘAN

MIRACOLUL LITERAR ROMÂNESC INTERBELIC

Dialoguri adnotate

Portrete, secvențe de viață și
gânduri ale scriitorilor români
dintre cca. 1910-1950

Editura SAECULUM I.O.

București, 2020

Valerian, I., 74, 277	Voiculescu, Vasile, 2, 7, 124, 270,
Valjan, 210	271, 272, 334, 359, 383, 428,
Vargas Llosa, Mario, 35	450, 451, 452, 453, 457, 461,
Vasilache, Vasile, 611	467, 510, 560, 600
Vasilescu, Ioan Al., vezi Valjan	Volkman-Schluck, 54
Vasiliu, Aurel, 278, 432	Voltaire, 582
Vatamaniuc, Dimitrie, 595, 608,	Voronca, Ilarie, 63, 76, 77, 308,
615	512
Vătășianu, Vasile, 21	Vrabie, Gheorghe, 338, 558
Vărgolici, Teodor, 605	Vuia, Traian, 32
Velea, Stan, 601	Vulcănescu, Mircea, 219, 449
Velisar-Teodoreanu, Ștefana, 89,	Vulpe, Radu, 229
90, 434, 494, 495, 586	
Vianu, Tudor, 20, 21, 22, 23, 29,	W
30, 68, 69, 71, 72, 73, 78, 84,	Wahl, Jean, 52
97, 189, 194, 283, 288, 445,	Weigand, Gustav, 213
446, 489, 490, 531, 538, 571,	Weil, Eric, 52
599	
Vieru, Grigore, 12, 91, 154, 157,	X
609, 615	Xenopol, A.D., 162
Vieru, Nicolae, 13	
Vinea, Ion, 63, 461	Z
Vișoiu, Gheorghe, 363	Zaciu, Mircea, 193, 548, 578
Vitner, I., 602	Zamfirescu, Dan, 122
Vizirescu, Pan, 109, 114, 118,	Zamfirescu, Duiliu, 498, 592
122, 124, 195	Zarafu, George, 163, 176
Vlahuță, Alexandru, 10, 60, 146,	Zarifopol, Paul, 189
429, 458	Zillich, Heinrich, 25, 26
Vlădăreanu, Natalia, 174	Zillich, Wilhelm, 25
Voicu, Ion, 470	Zincă, Haralamb, 284
	Zola, Emile, 232

CUPRINS

Miracolul literar românesc interbelic (I. OPRIȘAN)..... 5

Vladimir Beșleagă

„... S-a lucrat împotriva culturii, împotriva ființei noastre naționale“⁹
Adnotări:..... 15

Walter Biemel

Despre trecutul, prezentul și viitorul filosofiei..... 16
Adnotări:..... 55

Alice Vera Călinescu

Răspunsuri la câteva întrebări „fulger“..... 56
Adnotări:..... 57

Șerban Cioculescu

„Epoca interbelică a dat literaturii noastre 58
al doilea clasicism“..... 58
Adnotări:..... 99

Al. Cojan:

Nichifor Crainic – un om „în mijlocul culturii“ române..... 100
Adnotări:..... 126

Eugen Coșeriu

Toate problemele culturii și toate formele ei sunt și ale noastre 127
Adnotări:..... 153

Nicolae Dabija:

Când întunericul începe să descrească..... 154
Adnotări:..... 158

Romeo Drăghici

„Păstorel era foarte apreciat de maestrul Enescu“	159
Resurse: Adnotări: „oameni și cărți“	178

Ovidiu Drimba

<i>Destinul culturii române în perioada interbelică</i>	180
Adnotări:	193
<i>Bucuria creației. La despărțirea de Ovidiu Drimba</i>	194
<i>Pledoarie pentru edițiile definitive (În loc de posfață)</i>	197

Alexandru Elian

<i>Amintiri din perioada interbelică</i>	201
Adnotări:	231

Mihail V. Fridman

<i>M. Sadoveanu și L. Rebreanu văzuți de aproape</i>	234
Adnotări:	267

Maria Furtună-Speranția

„Lumea literară de altădată“	269
Adnotări:	278

D. Micu

<i>Camil Petrescu „a venit la ușă nervos“ „și s-a arătat oarecum iritat“</i>	279
Adnotări:	296

Ovidiu Papadima

<i>Înaintașii lui G. Călinescu: Mihail Dragomirescu și Dimitrie Caracostea</i>	297
Adnotări:	326

Ștefania Papadima

<i>O viață în umbra profesorului Ovidiu Papadima</i>	328
Adnotări:	352

Simona Popa

<i>Radu Gyr</i>	356
Adnotări:	360

pr. Gheorghe Popescu

„Luminile“ lui D. Caracostea și D. Popovici.	361
Adnotări:	365

Lucia Protopopescu

<i>La Expresivitatea limbii române a ținut cel mai mult D. Caracostea</i>	367
Adnotări:	395

Profira Sadoveanu

<i>Biografia sadoveniană între adevăr și legendă</i>	396
Adnotări:	438

D. Stăniloae

„Creștinismul român sau românismul creștin“	442
Adnotări:	468

D. I. Suchianu

<i>O privire personală asupra perioadei interbelice</i>	469
Adnotări:	491

Marta Teodoreanu

„Păstorel – dragostea mea“	492
Adnotări:	503

Radu Tudoran

„Ficțiunea nu-i altceva decât fructul unui șir de experiențe uitate“	504
Adnotări:	516

Pavel Țugui

„Am avut norocul... să discut cu acești mari oameni și ei mi-au... deschis ochii către esențe“	517
Adnotări:	584

Traian Ulea

<i>Amintiri fugare despre Păstorel și M. Sadoveanu</i>	585
Adnotări:	594

D. Vatamaniuc

<i>Doctorand al lui Dimitrie Popovici</i>	595
Adnotări: oameni și cărți.....	608

Grigore Vieru

<i>„Clasicii ne-au fost pur și simplu furați“</i>	609
Adnotări:.....	611

Addenda. Corespondența cu Walter Biemel 613

Indice de nume 635

În sfârșit, ținem să menționăm că tuturor acestor trăsături care individualizează creațiile celor care se manifestă în perioada interbelică, i se adaugă o caracteristică rezultând din sinteza personalitate – loc – timp – mediu ambiant, care diferă radical de toate celelalte rezultând din combinațiile date de alte coordonate spațial-temporal-individuale.

Dar dacă stăm să ne gândim, constatăm că în cele din urmă orice „radiografie“ nu poate să explice decât aparent și parțial ceea ce e un mare, un imens mister al naturii și ființei umane, un dat al coordonatelor inefabile greu de perceput și de circumscris.

Totuși, pentru ca un fenomen să se producă în fericita lui profunzime, am considerat că e necesar să adunăm măcar o parte din ceea ce logic pare a pleda pentru un asemenea rezultat.

Iar întrebările pe care le-am formulat pe parcursul discuțiilor cu atâtea minți luminate au ținut tocmai spre limpezirea și circumscrierea marilor întrebări pe care le generează existența culturii și literaturii române interbelice.

Și dacă cititorii nu vor fi mai elucidați, la sfârșitul cărții, despre ce a însemnat în ansamblu spiritualitatea noastră în epoca dintre cele două războaie, sperăm ca măcar existența unora dintre marile figuri evocate de convorbitori, să le apară mai vii, mai real conturate în ambianța lor, scoțând în evidență indirect înseși trăsăturile perioadei de plăcută aducere aminte 1920-1940.

I. OPRIȘAN

Vladimir Beșleagă

„... S-a lucrat împotriva culturii, împotriva
ființei noastre naționale“

Prozator de mare forță creatoare și putere de asimilare a experimentelor moderne, autor al câtorva romane de succes, traduse în mai multe limbi (Zbor frânt, 1966; Ignat și Ana, 1979; Durere, 1981; Sânge pe zăpadă, I, 1985; Viața și moartea nefericitului Filimon sau Anevoioasa cale a cunoașterii de sine, 1988), Vladimir Beșleagă este unul dintre scriitorii profund implicați în procesul de redeșteptare națională a românilor de dincolo de Prut. Reîntâlnindu-l la București, la festivitățile Eminescu din ianuarie 1990, domnia sa a avut amabilitatea să ne acorde interviul de față.

– Cum ne vedem astăzi, mult stimate domnule Vladimir Beșleagă, în cadrul spiritualității românești?

– La ora actuală basarabeni (scriitori, savanți, umaniști în genere) suntem pe cale de a întreprinde ceva, pentru început cât de puțin, spre a ne integra în spiritualitatea europeană.

Este știut că în unele decenii (șiruri de decenii) s-a lucrat împotriva culturii noastre, împotriva ființei noastre naționale. Și a făcut-o într-un mod perfid, cu venin, ridicând bariere, ridicând ziduri, promovând o teză falsă a unei – chipurile – noi culturi, a unei noi limbi. O aberație, o idioțenie, de care trebuie să ne spălăm cât mai curând, s-o uităm, deși este greu, este extraordinar de greu!

Sistemul social, sistemul politic, instituțiile științifice, inclusiv Institutul de limbă și literatură de la Chișinău, Academia în ansamblu – existând și, chipurile, lucrând, muncind – au activat contra intereselor poporului, contra spiritualității lui. Abia acum, în ultimul timp, se deschid perspective de revenire în matcă, la matrice, de reînnoare a legăturilor, a punților rupte, dărâmate, distruse. O să aduc un fapt concret. Înainte de plecarea noastră spre București, am avut o scurtă conversație cu un colaborator al

revistei *Nistru*, revista *Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova*, spre a înfripa o discuție despre felul în care am putea să-i readucem în circuitul nostru republican. Pentru că noi studiem, dar cât studiem și ce studiem și în ce studiem și în ce măsură cunoaștem creația lui Eminescu sau Alecsandri? Operele lor au fost editate trunchiat, cu puncte, cu omisiuni. S-au făcut adevărate acte de profanare, de vandalism, la editarea clasicilor noștri. Ei bine, acum, lucrurile acestea sunt reparate sau pe cale de a fi reparate. Editura „Literatura artistică” proiectează pentru 1991 să introducă în planul editorial ediția începută de Perspessicius a creației eminesciene, reproducând câteva volume, iar în continuare și pe celelalte. O să fie un act de cultură epocală.

Noi îl aveam în programele școlare, în programele de studiu pe Eminescu, însă nu-l aveam pe Caragiale, nu-l aveam pe Vlahuță, nu-l aveam pe Slavici, nu-l aveam pe Rebreanu. Din Sadoveanu s-a editat câte ceva, dar foarte puțin. Deci, ceea ce constituia un tot întreg, un torent unic al spiritualității era dezmembrat, era scindat, era filtrat... Și acum se revine la adevărata spiritualitate completă, la ceea ce constituie tezaurul național al culturii și literaturii noastre.

Discutăm despre ceea ce puteam face, despre felul cum puteam relua legăturile rupte de regimurile potrivnice spiritualității. Este, cred, necesar să se reînnoade tradiția sau starea de spirit sau formula cultural-spiritual-literară, care s-a întrerupt undeva prin preajma celui de al doilea război mondial. Pentru că *epoca interbelică este o epocă miraculoasă în spiritualitatea românească în general și mai cu seamă în literatură. Este o epocă pe care nu a mai trăit-o niciodată poporul nostru.* Dacă prima explozie, grea de tot, a fost în secolele XVII-XVIII (când s-au manifestat cronicarii), a doua a fost în secolul al XIX-lea (când s-a format statul național român și au activat marile figuri: Eminescu, Creangă, Caragiale), iar cea de a treia s-a produs după realizarea statului unitar, după 1918. Momentele despre care vorbeam ne conduc către o asemenea concluzie: modul de funcționare al organismului social și mai ales de realizare a fondului spiritual depinde într-o mare măsură și uneori chiar direct de ceea ce numim statalitate.

În ce privește evenimentele din România, numite Revoluție, cred că urmează a se confirma dacă ele sunt cu adevărat o revoluție

sau doar un act de disperare, care a implicat vărsări de sânge și a declanșat cutremurul social. În sensul acesta, momentul revoluționar abia este la început. El este abia o promisiune. Dar timpul și eforturile care urmează să fie depuse, vor demonstra că aceasta poate deveni o Revoluție în societatea românească.

Noi, scriitorii de la Chișinău, intelectualitatea din Republica Moldovenească trăim de vreo doi ani și ceva tot un moment de purificare, de reluare a unor fire rupte în mod brutal, crunt. Și nu numai pentru noi scriitorii, ci și pentru artiștii plastici, pentru muzicieni, pentru cinești, pentru arta teatrală, pentru toate celelalte genuri și domenii ale artei e o perioadă de renaștere, care se produce greu de tot din cauză că situația în învățământ este precară. În învățământul primar și secundar e o lipsă înspăimântătoare de cadre calificate, de oameni de cultură care să aibă un nivel de cultură, un nivel intelectual. Este o stare dezastruoasă!

De aceea, venind la București, am pus problema unui schimb sau al unui ajutor din partea specialiștilor. Dorim să se stabilească contacte, să vină cărturarii de aici să prezinte cursuri, să citească, să facem publicații comune, să colaborăm împreună spre a ieși cumva din acest impas. Pentru că e prea puțin să ai doleanțe. E nevoie de acțiuni practice, de acțiuni concrete.

Așa că, în concluzie, aș spune că și noi și dumneavoastră avem cu toții împreună un singur scop: să ne susținem în acest moment greu, complicat, să ne refacem legăturile rupte.

– *Ce coordonată specifică credeți că aduce literatura de peste Prut în ansamblul literaturii naționale?*

– Literatura de peste Prut a avut de învins greutăți foarte mari la începutul ei, adică la începutul ei convențional, după război – când au început să apară, prin anii '50, primele scrieri literare –, întrucât până atunci se făcea o literatură foarte primitivă și la un nivel foarte coborât. Era o literatură propagandistică. Era o literatură cu teze impuse de ideologie, de politica timpului, cu orientare tematică, cu orientare lozincardă... Însă, după ce a căzut „Tătuca”, oamenii de talent au avut posibilitatea să pornească de la necesitățile interioare ale poporului și să exprime viața lui așa cum se putea.

Dar, dat fiind că la ora aceea cultura și literatura clasică erau absente, s-a pornit de la creația orală, de la folclor, repetând, în

mic, evoluția literaturii culte de altă dată, din secolul al XIX-lea, când, sub influența școlii herderiene, s-a descoperit valoarea culturii populare de către clasicii noștri. Va să zică s-a revenit iar, în republica noastră, la începuturi. Literatura nu pornea de la tradițiile secolului XX ale literaturii române și europene, mondiale, ci de la folclor..., se pornea iar de la început, iar de la alfa.

Momentul acesta se resimte foarte puternic în creația lui Grigore Vieru, pentru care prima sursă a fost folclorul, cântecul popular, versul popular. Momentul acesta se resimte, de asemenea, în creația lui Ion Druță, care este de factură pronunțat populară. Se resimte elementul oral în expresie, în stilistică.

Aceasta a fost prima revenire. A fost, poate o scădere, dar, în același timp, a fost și o reînviore a literaturii. Pentru că orice literatură, evoluând și îndepărtându-se de sursele populare, pierde. Ea se îmbogățește, se înăvutește cu procedee literare evolute, dar riscă să se rupă de realitatea ființei naționale, de sufletul oamenilor. În felul acesta – revenirea la folclor, deși era un minus, era concomitent și un plus!

Pe urmă au fost puși în circulație clasicii. A început schimbul de cărți, de literatură, cu România. Și timp de vreun deceniu, am avut contacte foarte serioase cu literatura română contemporană și ne-am pus la punct, deși cam târziu pentru generația mai în vârstă.

Dar a venit o altă generație, care a avut acces la această literatură și la această cultură din fragedă copilărie, din tinerețe. Și iată, în ultimii – să zicem zece, cincisprezece ani – noi avem cu totul alt tablou al literaturii noastre, în care se integrează – alături de filonul literaturii populare –, toată experiența literaturii moderne și contemporane. Or, faptul acesta a determinat un salt serios. Noi avem astăzi o poezie cu care poți să te prezinți în fața oricărui cititor european. Avem și proză. Avem prozatori tineri foarte interesanți.

– *Tocmai! Colegii dumneavoastră au vorbit mai mult despre poezie. Cum se prezintă, de fapt, proza în momentul de față la dumneavoastră?*

– Vă spuneam că de vreo zece ani, tinerii noștri prozatori nu mai sunt sub imperiul oralității. Ei au o ținută literară serioasă. Apar volume de nuvele, chiar romane, care denotă un nivel foarte ridicat. Și nu numai sub aspectul expresiei, ci și sub aspectul problematicii, al problematicii umane, fără a cădea în schematism, fără a repeta

păcatele și deficiențele predecesorilor. Sunt tineri prozatori – deși nu mai sunt chiar tineri, fiind pe la 40-45 de ani – care au o ținută foarte serioasă. Printre ei se numără Nicolae Vieru, un autor de acum bine cunoscute, cu cărți traduse în alte limbi. O apariție interesantă este Lidia Istrati, care a avut o evoluție foarte complicată și foarte grea, deși, prin factura creației ei, poate că ar fi mai aproape de generația precedentă. Ea e o fire poetică, o fire mai aproape de oralitatea limbii, dar de o viziune analitică pătrunzătoare a fenomenului vieții, a fenomenului psihologic.

Apar cărți care te surprind pur și simplu. Omul n-a publicat înainte de asta nimic și deodată apare cu un roman serios, cu un roman de mare profunzime. E atât de îmbucurător, încât te emoționează.

– *Dumneavoastră înșivă ați tipărit acum o carte, *Viața și moartea nefericitului Filimon*, pe care n-ați putut-o publica mai înainte. Cum se plasează ea în cadrul creației dumneavoastră?*

– În cadrul creației mele se plasează normal, pentru că e scrisă în anii '70 (sau la sfârșitul anilor '60), la trecerea de la un deceniu la altul. Acum când mă gândesc și fac o mică analiză, îmi dau seama că a fost pentru mine un deceniu foarte interesant, foarte frumos, în care am realizat cel puțin două lucrări importante *Zbor frânt și Viața și moartea nefericitului Filimon*. Era o perioadă căreia eu îi duc dorul, pentru că după aceea lucrurile s-au schimbat, timpul s-a schimbat și am fost împins pe cu totul alte căi. Dar mă bucur că am dus la bun sfârșit cartea, care a rămas să zacă mulți ani, vreo 17-18 ani și care a fost publicată abia acum și care-mi dă posibilitatea, la o eventuală revenire, să continui proiectele. Pentru că între prima carte pe care am numit-o și între aceasta despre care m-ați întrebat au existat câteva proiecte de cărți care s-au scufundat ca niște corăbii înainte de a fi terminate și de-a fi lansate la apă. Nu știu dacă este posibilă revenirea la ele spre a le definitiva. Dar vreau să spun că a fost atunci un moment când creația mea și eu ca autor eram într-un moment de ascensiune, de evoluție normală, după care a intervenit ceva pe care aș denumi-o involuție. Nu știu dacă cineva o să fie de acord cu mine. Pentru că dacă eu aș fi continuat să lucrez în aceeași linie, nu știu dacă aș fi reușit. Dar duc dorul acelor timpuri și aș vrea să reiau, să reînnod modalitatea aceea, procedeele acelea, viziunea aceea. Perioada aceea venea după o intensă punere la punct cu literatura

modernă și contemporană română și cu literatura universală. Era o atmosferă social-cultural-literară propice actului creator. După care a intervenit o perioadă de eclipsă – eclipsă în genere a spiritualității. Și am făcut tot posibilul ca să rezist, să continui să lucrez, dar, de acum, erau cu totul alte condiții și n-am putut să continui așa cum aș fi vrut. Deci, cartea aceasta este o carte pe care eu o apreciez în chip deosebit pentru mine, pentru evoluția mea. De altfel, vreau să spun că dacă a fost publicată târziu – venind la cititor cu o mare întârziere – a mai venit și într-o perioadă când, nu interesul, dar posibilitățile publicului de a se interesa de literatură erau marginalizate. Evenimentele, problemele de moment, de actualitate, problemele limbii, problemele adevărului social erau în prim plan. Operele literare ne bucurau că apar, dar nu mergeam mai departe. Nu ne preocupam de ele, nu le discutam, nu le asimilam, pentru că erau lucruri mai fierbinți care ne rețineau atenția.

Au apărut în anii aceștia cărți extraordinar de interesante. A apărut o carte a Leonidei Lari, o antologie pe care eu am citit-o cu cel mai mare interes. E o carte extraordinar de valoroasă, însă până astăzi nu a avut nici un ecou. Vă închipuiți, critica noastră este absolut pasivă, aproape inexistentă! Așa și cu cartea mea. A apărut Dumitru Matcovski cu o antologie foarte interesantă, o selecție de zile mari, o carte cum de mult vroiam și așteptam să vină. Ele nu au, la ora actuală, rezonanța pe care ar fi trebuit s-o aibă, dacă apăreau cu 5 sau 7 ani în urmă. Exact așa s-a întâmplat și cu cartea aceasta a mea.

– *E vorba de gustul publicului sau de receptivitatea criticii?*

– E vorba de atmosfera generală socială, de faptul că scriitorul e apreciat, nu atât pentru activitatea lui literară, cât pentru luările de poziție în societate, pentru implicarea lui în viața socială. Însă eu cred că o să se revină... E foarte greu de spus ce-o să se întâmple și cum o să se întâmple.

– *Scrieți o carte despre Miron Costin. Ați publicat un prim volum în 1985. În '89 am văzut fragmente din cel de al II-lea volum prin Literatura și arta. Din câte am reținut, ați lăsat să se înțeleagă că elaborarea lui va dura mai mult decât v-ați propus. Care e de fapt situația cărții?*

– Cartea a fost concepută din trei părți, dar dat fiind că sănătatea, împrejurările, situația actuală nu mi-au permis ca să mă țin

de promisiunea inițială de a oferi cititorului cartea a II-a, am prezentat doar prima parte a vol. II. Urmează să revin, să definitivez în continuare ceea ce mai am.

Sigur că astăzi, după atâția ani aș vedea altfel cartea. Poate că după ce-o să fie gata am s-o revăd, am să-i dau altă expresie, pentru că s-au schimbat timpurile. Ceea ce doream la început, când a fost zămisliată, era să demonstrez – printre altele – unitatea de cultură, de istorie, de spiritualitate printr-o carte de literatură artistică. Era atunci singurul mod de a spune așa ceva. Or, astăzi, lucrurile s-au schimbat. Nu mai putem rămâne la nivelul aceluia concept. E nevoie să mergem în adâncime, să nu vorbim numai la nivelul comunității de istorie, de cultură, de spiritualitate, de popor, ci să mergem la destinele lui în istorie, la marile cutremure de care suntem afectați periodic și foarte des. Deci, va trebui să aprofundez concepția istorică a acestei cărți pe o linie mult mai serioasă decât s-ar fi putut face acum 10 sau 15, ani când a fost concepută. Dacă, în ansamblu, linia de subiect sau fabula cărții poate rămâne aceeași, elementul de dincolo de imagine, elementul metafizic, ideea supremă se cere aprofundată, dezvoltată.

(Jurnalul literar, I, nr.9, 5 mart. 1990, p.2, 4)

Adnotări:

Deși ținta interviurilor luate în 1990 câtorva dintre marile figuri literare basarabene era cu totul alta, le-am reținut totuși în ansamblul volumului, întrucât, vrând nevrând, mai ales Vladimir Beșleagă evocă acea epocă de aur din perioada interbelică și oricum, Basarabia făcea atunci parte din ansamblul provinciilor românești reunite. Ea a fost, de altfel, prima care a cerut revenirea la patria mamă.

Prin prezența lor, cei trei scriitori basarabeni întregesc – chiar dacă într-un mod mișcat – întregimea spiritualității naționale pe care o evocăm în lucrare.

Walter Biemel*Despre trecutul, prezentul și viitorul filosofiei*

Se împlinesc mai bine de 40 de ani de când i-am expedit profesorului Walter Biemel cea dintâi epistolă.

Îl rugam să prefățeze cu câteva considerații prima versiune românească a celebrei lucrări a lui Heidegger, Sein und Zeit, ce urma să apară în paginile Revistei de istorie și teorie literară.

Totodată, îi ceream permisiunea de a-i trimite un „chestionar”, în vederea realizării unui interviu despre viața și creația domniei sale.

Primit cu bucurie, proiectul interviului nu s-a putut materializa decât în 1990.

Cu o rară amabilitate și ospitalitate, domnul profesor Biemel m-a primit în intimitatea locuinței domniei sale în după-amiaza zilei de 15 decembrie 1990.

În fața microfonului, și-a deschis total sufletul întrebărilor foarte diverse pe care i le-am pus de-a lungul câtorva ore și a formulat răspunsuri, credem, revelatorii asupra formației și a viziunii domniei sale despre lume și viață.

Răsfoind albumele de fotografii puse la dispoziție, privind comorile de artă sau semnele legăturilor cu cultura română, ce-i împodobeau pereții casei și ambianța în genere, am înțeles mai în profunzime personalitatea acestui mare umanist, care a avut fericirea să trăiască în preajma lui Heidegger.

Convorbirea din 1990 cu profesorul Biemel a apărut, fragmentar, în mai multe numere ale Jurnalului Literar, în cursul anilor 1991-1992.

Textul integral se publică deabia acum, în semn de omagiu.

*

— *Mult stimată domnule profesor Biemel, cititorul român, care a auzit de dumneavoastră și v-a citit singura carte apărută în românește, Expunere și interpretare, știe extrem de puține date despre viața și chiar despre opera dumneavoastră. V-aș ruga, de aceea, să evocați, pe cât posibil, mai pe larg, la*

începutul convorbirii noastre, orizonturile copilăriei dumneavoastră brașovene. Chemați, vă rog, în amintire, figurile părinților, ale bunicilor și ale celor care au constituit primele dumneavoastră modele.

— Am avut o șansă extraordinară să trăiesc o copilărie necrezut de frumoasă la Brașov! Părinții mei n-au fost oameni bogați, dar au avut o cultură mare. Tatăl meu a fost un bun violonist, discipol al lui Flesch, devenind profesor la Conservatorul din Brașov, iar mai târziu chiar prim violonist la Orchestra de Stat de la Brașov. Când eram copil, veneau personalități importante la noi în casă. Enescu venea regulat la Brașov și dădea concerte. Tatăl meu era președintele Societății Filarmonice brașovene. De atunci am păstrat o serie de importante fotografii. De pildă, o fotografie a lui Enescu cu celebrul cvartet Rosé.

Am fost educat în spiritul și universul muzicii. Mama mea a fost o persoană extrem de deșteaptă. Era învățătoare înainte de a se căsători. Liceul „Honterus” din Brașov a fost unul din liceele foarte bune. Mi-amintesc că, într-o zi, venind la Brașov, D. Gusti, ministrul Instrucțiunii, a spus în anturajul său, după ce a făcut o vizită în școală: „Acest liceu este cel mai frumos liceu din România”. Desigur, acest lucru nu-i important. Important e că liceul în care am învățat a fost un liceu foarte bun, cu profesori excelenți, având, între alții, pe scriitorul Meschendörfer,... buni matematicieni... Unul dintre profesorii liceului, Tontsch, profesor de limba latină și greacă, avea o cultură de necrezut... Am trăit în această atmosferă deosebită, cu deschidere către artă, către muzică. De pildă, am fost în foarte bune relații cu pictorul Hans Eder. Țin minte că, într-o zi, după ce mi-a făcut un portret, am discutat îndelung politică. Era prin anii '36-'37. La sfârșit, mi-a spus: „Sunt fericit că întâlnesc un tânăr care nu e favorabil nazismului. Fiindcă tot mi se spune că bătrânii nu, dar tinerii sunt favorabili lui Hitler.”

Fratele meu, cel din Vest, a plecat la 16 ani, la Paris, și-a dat bacalaureatul în Franța, la Toulouse. După aceea a studiat filosofia cu Allain. A fost apoi la Grasset și la Gallimard. El a tradus *Durneser Elegien*, de Rilke în limba franceză, a tradus și partea a II-a a lui *Faust*, cu Alexandra Arnoul. Prin el am fost informat despre ceea ce se petrece în Germania lui Hitler. De aceea, eu nu am fost atins de nebunia hitleristă.

— *Să ne oprim deocamdată la familie. Ați avut doar un singur frate?*

— Am fost patru copii. Am mai avut, deci, trei frați. Fratele meu cel mai în vârstă, care s-a dus în Franța, s-a căsătorit cu o săsoaică. Al doilea n-a avut studii speciale. A lucrat la Zărnești, la fabrica de hârtie. Al treilea a lucrat la fabrica de textile Șark din Brașov. Eu am fost cel mai tânăr.

— *Actualmente mai aveți rude apropiate în România?*

— Nu mai am pe nimeni. Cei trei frați au murit, iar membrii familiei au plecat de mult timp. Am numai prieteni din timpul studiilor, dar din familie nu mai este nimeni în țară.

— *Exista, din câte mărturisesc toți, – și văd că și dumneavoastră o confirmați – o foarte bună școală românească în perioada când vă făceați ucenicia. Ce amintiri vă vin în minte din acea perioadă? A existat vreun dascăl care v-a deschis interesul față de filosofie? Cum ați ajuns să abordați domeniul acesta?*

— Trebuie să mărturisesc că vinovat a fost fratele meu cel mai în vârstă, care mi-a dat, într-o zi, *Critica rațiunii pure*, a lui Kant, pe care o tipărise la Paris. Dar, între dascălii mei a fost acest dascăl Hermann Tontsch, care mi-a deschis orizontul culturii grecești și al culturii în general. Eu cred că el și cu Meschendörfer au fost personalitățile cele mai importante pentru mine. Și după aceea și Neuschädter, scriitorul Neuschädter, care a fost dascăl de limba germană la Liceul „Honterus”. Pe de altă parte, a fost Bikerich pentru muzică (care dădea concerte de orgă, care avea un cor, care avea o orchestră de cameră, în care am cântat și eu).

— *Ulterior ați mai exersat în domeniul muzicii?*

— Da. Și acuma cântăm cvartetele de coardă. Eu cânt la violă. Facem regulat muzică. O să vă arăt după aceea colecțiile mele de discuri pe care le am. Am aproape toată muzica de cameră.

— *În timpul liceului către ce domenii aveți preferință? V-ați îndreptat de la început către umanistică?*

— Către umanistică! M-am interesat foarte mult de psihologie și chiar de psihiatrie. Citisem cărțile lui Ernst Kretschmer, pe ale lui Freud... Dar, de fapt, cel mai mult m-au impresionat cărțile de filosofie, încât, într-o zi, i-am spus tatălui meu: „Vreau să studiez filosofia”. Un lucru important: Când aveam 15 ani, tatăl meu mi-a dat posibilitatea să mă duc la Vălenii de Munte, la cursurile lui Nicolae Iorga.

— *Mărturisirea dumneavoastră cheamă de la sine una dintre întrebările pe care voiam să vi le adresez. Ce figuri memorabile, de mari personalități, ați avut norocul să cunoașteți în perioada gimnaziului? Despre D. Gusti ați vorbit. Referiți-vă, vă rog, mai departe la Nicolae Iorga.*

— Am fost la cursurile de vară de la Vălenii de Munte și acolo am fost impresionat de personalitatea lui Iorga. El ținea regulat conferințe la Vălenii de Munte și invita personalități marcante: pe Chinezu și alții. Acolo mi s-a revelat – ca să spun așa – cultura românească cu reprezentanții ei de frunte. Am citit foarte multă literatură. Tatăl meu mi-a spus: „Nu poți fără să vorbești bine românește, fără să cunoști literatura și arta românească”. De aceea, eu am citit regulat romanele lui Sadoveanu și ale altora. La Brașov l-am cunoscut și pe Lucian Blaga.

— *Cum se desfășurau cursurile de vară ale lui Iorga? V-aș ruga să le prezentați mai ales pentru tineri, care nu știu decât vag despre ele.*

— A fost ca o Universitate. Începeau pe la orele 9 dimineața. Erau invitate multe personalități importante, care țineau prelegeri, după care se purtau discuții.

— *Durau o perioadă mai îndelungată?*

— Patru săptămâni. Eram găzduiți acolo, în mod simplu, dar convenabil.

— *La oamenii din sat?*

— Nu. Era un hotel propriu-zis, dar era un loc unde se putea locui. Aveam contacte cu ceilalți participanți. Am și fotografii din acel timp. Iorga invitase o serie de profesori, specialiști în diferite materii: literatură, istorie, filosofie, artă, care țineau cursuri. Noi luam note și discutam.

— *Se țineau și seminarii după prelegeri?*

— Erau discuții. Uneori, după amiaza, erau ore speciale de discuții. Nu erau seminarii în sensul strict al cuvântului. Dar a fost pentru mine impresionant să văd cinci sau șase profesori diferiți, care țineau cursuri câte o zi. În fiecare zi era alt profesor. Se schimbau regulat.

— *Și publicul din cine era alcătuit?*

— Din tineri români, unguri, sași. Sași n-au fost prea mulți, dar unguri erau și în principal români, din diferite cercuri sociale.

— *Erau doar elevi sau și oameni mai în vârstă?*